

CESTA K VOLBÁM 1920 A JEJICH DOPAD NA VNITROPOLITICKOU SITUACI ČSR

PETER POPÁLENÝ

Úvod

Volby mají v demokratické společnosti své nezastupitelné místo a jsou jedním z primárních nástrojů při výběru politických zástupců založeném na svobodné vůli a volbě občanů. Vzniklá politická reprezentace nejen reprezentuje názory a požadavky voličů spojené s problémy a výzvami společnosti, ale také určuje její směřování. Existenci svobodných voleb lze také vnímat jako samotné vyjádření podstaty demokratické společnosti. Z tohoto pohledu vyplývá zákonitý vztah mezi demokracií a nutností demokratických voleb. Volební klání se stalo nedílnou součástí politického života naprosté většiny zemí a v případě rozvinutých demokracií se jedná o zcela zásadní prvek jejich existence umožňující participaci obyvatel na řízení a směřování dané země.

Pro stále se ustavující samostatnou republiku měly volby do nejvyššího zákonodárného sboru v podobě Národního shromáždění republiky Československé několik zásadních rovin. Volby lze vnímat v symbolické první rovině, která ospravedlňovala samu existenci a fungování politického systému. Základem bylo přenesení důvěry voličů na osoby a strany reprezentující jejich názory a zájmy. Druhá rovina, kterou lze nazvat praktickou, v sobě snoubila široké spektrum funkcí, sahajících od umožnění poklidné mocenské změny vycházející z principu pravidelných a svobodných voleb, které ověří politickou elitu a případně umožní její změnu až po řešení témat spojených se širokým spektrem společenských problémů založených na principu respektování předem stanovených pravidel. Velmi důležitá byla rovněž aktivizace voličů a jejich zapojení do veřejného života. Výsledkem bylo posílení jejich občanského vědomí a identifikace s jasnými cíli, programy a hodnotami. Se zvyšujícím se zapojením občanů/voličů do politického, společenského života a voleb se zákonitě zvyšovala legitimita a stabilita celého systému. Přijaté principy a postupy umožnily konsolidaci, reprodukci a výběr politických elit, reprezentujících různorodé názorové a ideové proudy ztělesněné politickými stranami a hnutími, které byly nuceny k hledání vzájemného konsensu. Nelze však opomenout skutečnost, že navzdory snahám i demokratičnosti systému docházelo k mnoha politickým a sociálním krizím.

Mezi řadou prvorepublikových parlamentních voleb mají své nezastupitelné místo volby v roce 1920. Nejen, že byly v pořadí prvními, ale také v mnoha ohledech unikátními z pohledu dalšího stranickopolitického vývoje v mnohonárodním Československu. Ústředním tématem tohoto příspěvku jsou volby do Národního shromáždění republiky Československé v roce 1920 se zaměřením na Poslaneckou sněmovnu Národního shromáždění. Klíčovými otázkami jsou, zda a do jaké míry se československým stranám podařilo oslovit voliče dalších národností a jestli výsledky voleb přinesly kýženou stabilitu na politické scéně v ekonomicky a sociálně nelehkém období počátku dvacátých let.

Příspěvek je rozčleněn do několika částí s cílem postihnout nejen parlamentní volby samotné. Úvodní pasáž je věnována vzhledu do problematiky spojené se vznikem prvorepublikového stranického systému a politických stran, které jej tvořily. Nelze opomenout, že právě politické strany přes všechnu kritiku jsou nedílnou a velmi důležitou součástí základní struktury liberálních demokracií. Jejich existence a činnost významně ovlivňuje a utváří nejen politické dění ve společnosti, ale také samotný vývoj a směřování celé společnosti.¹ Následující kapitola je věnována celé řadě událostí, jež předcházely parlamentním volbám v roce 1920. Základní deskripce a analýza těchto dějů doplněná o legalistický pohled zejména v podobě volebního zákona umožní pochopení řady kroků, které byly v pozdějších obdobích podrobeny kritice. Volebnímu klání jsou věnovány pasáže příspěvku zaměřené nejen na stručnou charakteristiku volebních kampaní, ale také na vznik případných volebních aliancí. Výsledky voleb se zaměřením na poslaneckou sněmovnu spolu s jejich dopadem jsou námětem závěrečné části tohoto příspěvku. Je otázkou, zda výsledky voleb přinesly ve svém důsledku vnitrostranickou stabilizaci v rámci vítězné strany nebo její pokračující rozkol, který mohl vézt i k brzké krizi nově sestavené vlády a k vnitropolitickému napětí.

1. Stranický systém a politické strany

Nově vznikající samostatné Československo bylo nuceno řešit celou řadu otázek spojených s tvorbou adekvátního stranického systému. Při jeho vytváření hrála stěžejní roli skutečnost, že prvorepublikový systém měl v sobě integrovat v mnohém nezávislé celky bývalé mnohonárodnostní monarchie Rakousko-Uherska.² Za této situace bylo nutné respektovat různá stádia vývoje stranických systémů a samozřejmě politických stran v jednotlivých geografických částech země.³ Do procesu tvorby

1 Novák, Miroslav: *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha 1997, s. 21.

2 Rakouská část monarchie nazývaná Předlitavsko v sobě zahrnovala Čechy, Moravu a rakouskou část Slezska. Původní uherskou část monarchie nazývanou Zalitavsko reprezentovalo území Slovenska a Podkarpatské Rusi.

3 Dle Cabady a Šance: „Český stranický systém prvního desetiletí 20. století můžeme označit za

systému vstupovala zásadním způsobem také národnostní otázka spojená v případě Československa zejména s německou menšinou. Nedůvěra a obavy s ní spojené se zákonitě promítly i do jeho vývoje a ustanovování. Vzniklý systém v sobě odrážel rozdílnost vývoje v rámci celého Rakousko-Uherska, zejména absenci relevantního systému na Slovensku spolu s odmítnutím německého vlivu. Dominantním systémem nově vznikajícího státu se stal český stranicko-politický systém.⁴ Vzniklá hegemonie ale měla i svou odvrácenou tvář. V českých zemích odmítnutí německého vlivu znamenalo vytvoření paralelní společnosti, která vzájemně komunikovala a participovala v ekonomické oblasti, ale již méně v kultuře a zcela oddělené zůstaly v politické rovině. Německé etnikum i Češi si tedy vytvořili své paralelní struktury politického stranictví. Ve stěžejním česko-slovenském vztahu došlo ke zvýraznění asymetrie bez ohledu na řadu pokusů o aktivní začlenění Slovenska do československého stranickopolitického systému.⁵ Výsledkem bylo posilování nacionalistických nálad a autonomistických požadavků nejen u německého a slovenského, ale také u polského a maďarského etnika.

Základním stavebním prvkem stranického systému jsou bezesporu politické strany. Řada stran v nově se tvořící republice měla své kořeny již v Rakousko-Uhersku, ale i v této oblasti existovaly disproporce odrážející zejména jejich rozdílný vývoj s ohledem na politické a stranické prostředí. České země těžily z rozvinutého politického života a existence etablovaných a vnitřně strukturovaných politických stran působících v předlitavské části monarchie. Ve slovenském prostředí ve skutečnosti existovaly spolu se sociální demokracií ještě konfesně založené Slovenská ľudová strana a Slovenská národní strana, zastřešující i řadu dalších proudů ve společnosti. Fázový posun ve vývoji politických stran se logicky promítl i do prvního zastupitelského a zákonodárného orgánu vzniklého na samém počátku samostatného Československa v listopadu 1918 pod názvem Revoluční národní shromáždění. Důkazem převahy českého živlu je i samotné ustanovení Revolučního národního shromáždění, které bylo obsazeno na základě volebních výsledků

---

poměrně rozvinutý a vykrytalizovaný. Toto tvrzení lze ovšem již méně jasně použít v případě stranicko-politického systému na Moravě (dominantní Lidová pokroková strana), jen stěží pak v souvislosti s podobou slovenského stranického systému. Zalitavská politika se vyvíjela odlišně od předlitavské, k plné aplikaci všeobecného volebního práva zde před rokem 1918 nedošlo, navíc byly slovenské politické subjekty a slovenská politika vůbec vystaveny silnému centralizačnímu tlaku, který se projevoval dokonce v násilném ovlivňování volebních výsledků. Všechny tyto skutečnosti byly příčinou ‚fázového posunu‘ ve vývoji jednotlivých stranicko-politických soustav, které se v roce 1918 podílely na vzniku Československa a jeho systému politických stran.“ (Cabada, Ladislav – Šanc, David: Český stranický systém ve 20. století. Plzeň 2005, s. 22).

4 Cabada, L. – Šanc, D.: Český stranický systém ve 20. století, s. 21.

5 Harna, Josef: Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918–1938. In: Marek, Pavel a kol. Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998. Rosice u Brna, s. 25–26.

dosažených při volbách do Říšské rady v roce 1911 v předlitavské části monarchie. V Revolučním národním shromáždění zasedla i malá skupinka zástupců reprezentující Slovensko, ale jejich síla byla zanedbatelná. Německá menšina, která byla ve skutečnosti druhou nejpočetnější etnickou skupinou, neměla v nově ustanoveném nejvyšším zákonodárném útvaru dokonce žádného zástupce.⁶

Budeme-li prvorepublikové politické spektrum hodnotit na základě dělení politických stran na levice a pravici, došlo k obsazení v celé šíři tohoto pomyslného členění. Je zde ale národnostní aspekt, který přetrvával po celou éru existence samostatné první republiky. Existovala zde řada politických stran totožné ideologické orientace i obdobného politického programu. Klíčem pro případnou volbu dané strany však byla i patřičná národnost či etnolingvistická identifikace se s ní ze strany voliče.⁷ Jistou výjimku nalezneme v případě prvních voleb do poslanecké sněmovny v roce 1920 na Slovensku. V těchto volbách došlo v rámci československé spolupráce k situaci, kdy kandidovaly a uspěly „československé strany“ a obsadily co do počtu hlasů první příčky. Jednalo se o Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou, Slovenskou národní a rolnickou stranu v koalici s Republikánskou stranou a Slovenskou lidovou stranu, která byla v koalici s Československou stranou lidovou. Nastalou situaci lze mimo jiné vysvětlit již popsanou nerozvinutostí slovenských politických stran na samém počátku existence samostatného státu. Nelze však opomenout i vliv vnitropolitické a mezinárodní situace v tomto období, kdy i pro nacionalisticky laděné slovenské představitele bylo důležité podpořit stále ještě vznikající státní útvar umožňující emancipaci slovenského národa.⁸ Snahy o česko-německou spolupráci se neprojevíly a nikdo ani nepředpokládal výraznější úsilí českých nebo německých stran o získání voličů z opačného etnika.⁹ Nezáměr o případnou oboustrannou spolupráci nebo snahu získat voliče druhého etnika byl o to více alarmující, že obě skupiny obyvatel představovaly nejpočetnější národnosti. Výsledkem byl vznik v mnoha ohledech paralelních občanských struktur, jenž ve svém důsledku bránil vzájemnému porozumění. Na tomto místě je dobré připomenout i skutečnost, že všechny hlavní české strany přijaly název československé, ale zůstaly v rukou českých elit. Tento stav jen podpořil existenci národnostních stran. Paradoxně až institucionální ustanovení Komunistické strany Československa v roce 1921 přineslo změnu. KSČ byla

6 Tento stav byl zapříčiněn mimo jiné i odmítnutím německých zástupců na účasti v tomto útvaru. (Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl první, *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha 2000, s. 63).

7 Balík, Stanislav – Hloušek, Vít – Holzer, Jan – Šedo, Jakub: *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno 2011, s. 69.

8 Raguľová, Jaroslava: *Slovenská národná strana 1918–1938*. Bratislava 2013, s. 93.

9 Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky*, s. 123.

za celou existenci první republiky v podstatě jedinou reálnou politickou stranou, která působila jednotně na celém území republiky. Přístup komunistů k národnostnímu aspektu v podobě „jedna země, jedna strana“ byl však dán direktivou Komunistické internacionály, jejíž nedílnou součástí komunisté byli.¹⁰

Na těchto základech postupně vykrytalizoval prvorepublikový stranický systém do podoby extrémně multipartistického až atomizovaného¹¹ a polarizovaně-pluralistického systému. Důvody tohoto stavu lze spatřovat v kombinaci několika faktorů. Poměrný volební systém s vázanými kandidátními listinami spolu s absencí uzavírací klauzule měl za následek existenci bezmála padesáti politických subjektů v rámci stranického spektra.¹² Systém tak postupně vykazoval známky ideologické polarizovanosti a odhlédneme-li od antisystémových stran, silný levicový pól tvořili zejména sociální demokraté a národní socialisté. Protikladem na pravici byly zejména agrární strany spolu se zástupci katolických stran. Pomyslný střed se stal cílem politiky lidovců a řady dalších politických stran, byť jejich tendence směřovat do středu byla často jen účelová a krátkodobá. Velmi záhy po vzniku samostatného Československa se objevila také antisystémové opozice, které v následujících letech působila značným destabilizačním účinkem.¹³

Stranický systém první republiky, byť vystavený na demokratických základech, se stal stěžejním problémem nově vzniklého státu. Hlavní politické strany vrostly do celého systému a staly se jeho nedílnou součástí, která prorůstala do samotného státního aparátu a využívala stát i ke svému financování. Po celou dobu trvání první republiky se nepodařilo přijmout zákon o politických stranách a tím vyřešit mimo jiné ožehavý problém jejich financování. Přijatý poměrný volební systém bez uzaví-

---

10 Cabada, L. – Šanc, D.: Český stranický systém ve 20. století, s. 23.

11 Atomizovaný systém dle Sartoriho reprezentuje systém, ve kterém ani jedna ze stran nepůsobí více než ostatní. Systém extrémně pluralizovaný tvoří šest až osm politických stran (Sartori, Giovanni: Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu. Brno 2005, s. 131). V rámci voleb do poslanecké sněmovny v českých zemích (1920–1935) byl počet kandidujících stran vždy vyšší než osm (v roce 1920 23 stran; 1925 28 stran; 1929 19 stran a v roce 1935 16 stran. Český statistický úřad: Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006: k 90. výročí vzniku samostatného československého státu. Praha 2008, s. 13) a také v poslanecké sněmovně zasedalo vždy více než osm politických stran. Naopak dle některých autorů byl prvorepublikový stranický systém extrémně multipartistický (Balík, S. – Hloušek, V. – Holzer, J. – Šedo, J.: Politický systém českých zemí 1848–1989, s. 68. nebo Cabada, L. – Šanc, D.: Český stranický systém ve 20. století, s. 21).

12 Balík, S. – Hloušek, V. – Holzer, J. – Šedo, J.: Politický systém českých zemí 1848–1989, s. 68.

13 Antisystémovou opozici v systému zastupovaly v prvních letech samostatného státu Komunistická strana Československa a některé strany německé menšiny – Německá národní strana (DNP) and Německá národně-socialistická dělnická strana (DNSAP), které byla ve třicátých letech doplněny, resp. nahrazeny dalšími antisystémovými stranami z pravé části politického spektra v podobě sudetoněmecké národnostně orientované politické strany Sudetendeutsche Partei a slovenské Hlinkovy slovenské ľudové strany, jež se obrátila k ultrapravici a klerofašismu.

rací klauzule tříštil politické spektrum a systém přísně vázaných kandidátních listin posiloval vedení politických stran a jejich centralizaci.¹⁴ Velmi závažná byla i skutečnost, že samotné strany vyjma komunistů nedokázaly překlenout národnostní dělčítko a existenci paralelních stran založených na jednotlivých národnostech.

2. Národní shromáždění Republiky československé

Národní shromáždění republiky Československé bylo nejvyšším zákonodárným orgánem v prvorepublikovém Československu. Cesta k jeho ustanovení na základě svobodných a demokratických voleb v roce 1920 však započala již na podzim roku 1918. 13. listopadu 1918 přijal Národní výbor zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě, který dle § 1 tohoto zákona stanovil, že: „Národní výbor rozšiřuje se na 256 členů způsobem a dle klíče, jak vznikl Národní výbor. Tento sbor nazývá se Národní shromáždění.“ Tímto revolučním postupem vzniklo nové shromáždění, které bylo jednokomorové, a jeho členové byli jmenováni na základě výsledků voleb do říšské rady v roce 1911. Tento způsob však s sebou nesl řadu zásadních problémů. Poslanci vzešli na základě tohoto klíče reprezentovali pouze předlitavskou část bývalé rakousko-uherské monarchie. Další problémem byla neúčast zástupců německé a maďarské menšiny, kteří odmítli zasednout v nově vzniklém zákonodárném tělese.¹⁵ Zcela zásadní funkci měly za této situace politické strany a jejich nejvyšší vedení. Jejich vedoucí představitelé jmenovali poslance a stali se ve svém důsledku majiteli jednotlivých poslaneckých mandátů. Situace byla o to paradoxnější, že politické strany neměly právní subjektivitu dle rakouského práva a na tomto stavu nic nezměnila ani prozatímní ústava, ale také ani její nástupkyně a případně další zákony.¹⁶

Revoluční národní shromáždění procházelo vývojem a snahou začlenit do svých řad další zástupce především ze Slovenska. Původně přidělených 40 mandátů bylo v březnu 1919 navýšeno na 54 členů, kteří se připojili do jednotlivých parlamentních klubů na základě své politické orientace. Tímto krokem se navýšil počet poslanců na 270, ale co je zásadní, mimo jeho řady zůstali dále zástupci jednotlivých menšin.¹⁷ Kontrolu nad Revolučním národním shromážděním měli ve svém důsledku zástupci českých politických stran, navzdory jejich přejmenování na československé. Shromáždění stálo před řadou nelehkých legislativních úkolů, mezi něž patřila

14 „Neposlušný poslanec“ mohl být kdykoli zbaven svého mandátu a nahrazen zástupcem loajálním vůči vedení politické strany. Na tomto místě je však nutné připomenout, že velmi účinný institut vázaného mandátu spolu s hrozbou Volebního soudu využívaly všechny strany napříč politickým spektrem.

15 Klimek, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII, 1918–1929.* Praha 2000, s. 26.

16 Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky,* s. 64.

17 Krejčí, Oskar: *Nová kniha o volbách.* Praha 2006, s. 200.

i příprava definitivní ústavy, která by mimo jiné definovala nejvyšší zákonodárny orgán reprezentující svobodnou vůli občanů Československa.

Jedním ze zásadních témat rozprav se stal počet komor v nově připravovaném shromáždění. Ústředním bodem sporů byl samotný vznik druhé komory v podobě senátu. Zásadními odpůrci se stali sociální demokraté, pro které senát představoval riziko nedemokratické složky v systému. Pokud měla tato komora získat podporu z jejich strany, měl být zabezpečen demokratický princip její volby.¹⁸ Poté, co byly odmítnuty mimo jiné snahy o obsazení senátu na základě třetin, kdy měla být třetina senátorů volena, druhou skupinu by jmenoval prezident a třetí měla vzejít ze zástupců korporací, byla zvolena varianta demokratických voleb.¹⁹ Dosažený konsenzus našel podporu mezi poslanci a definitivní ústava byla jednomyslně schválena všemi přítomnými 29. února 1920.²⁰ Spory o druhou komoru však bezesporu poznamenaly její postavení a pravomoci, které ve svém výsledku vedly k její marginalizaci. Její postavení velmi příznačně popsal Jan Kysela: „Při přípravě Ústavní listiny byl zavržen Senát jako politický korektiv Poslanecké sněmovny založené na principu všeobecného volebního práva. Měl být spíše korektivem odborným, legislativním, technickým. To snad ale ani bezesbytku nepostihuje úlohu zákonodárného sboru; v každém případě tomu neodpovídalo jeho složení: politické strany sem, až na výjimky, nevysílaly své největší experty oproštěné od stranických předsudků a nezávislé na stranické disciplíně, kteří by mohli přispět k realizaci svébytné role druhé komory. Senát tak byl politickými stranami ovládnán stejně jako Poslanecká sněmovna.“²¹

Přijatá ústava byla vyhlášena zákonem č. 121/1920 Sb., který uváděl Ústavní listinu Československé republiky. Nově přijatý nejvyšší právní dokument demokratického státu v sobě odrážel řadu moderních a pokrokových principů zahraničních ústav. Tvůrci ústavy našli řadu podnětů nejen u rakouské prosincové ústavy a jejího pojetí občanských práv, ale také v principech americké ústavy, případně švýcarského modelu z roku 1848.²² V mnoha ohledech stěžejní byl však francouzský vliv, který parlament vnímal jako pomyslný střed celého systému odkazujícího na historické kořeny francouzského Národního shromáždění, z jehož názvu vycházelo i označení Národní shromáždění republiky Československé. Prvorepublikové Čes-

---

18 Soukup, František: *Revoluce práce: dějinný vývoj socialismu a Československé sociálně demokratické strany dělnické*. Díl II. Praha 1938, s.1425–1426.

19 Klimek, A.: *Velké dějiny zemí Koruny české XIII*, s. 142.

20 Soukup, F.: *Revoluce práce, díl II*, s. 1423.

21 Kysela, Jan: *Dvoukomorové systémy: teorie, historie a srovnání dvoukomorových parlamentů*. Praha 2004, s. 384.

22 Vodička, Karel – Cabada, Ladislav: *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha 2011, s. 28.

koslovensko se vydalo na cestu parlamentní reprezentativní demokracie. Exekutiva v podobě vlády byla odvozena na základě síly jednotlivých stran v Národním shromáždění a parlament mohl vyslovit nedůvěru vládě. Volba prezidenta byla také v rukou tohoto zákonodárského orgánu.²³ Jak je patrné, vliv politických stran a zejména jejich vedení na fungování exekutivy i legislativy byl velmi zásadní.

První volby do Národního shromáždění republiky Československé v roce 1920 se uskutečnily dle zákona 123/1920 Sb., který udával řád volební do poslanecké sněmovny a zákona 124/1920 Sb. o složení a pravomoci senátu. Obě komory byly již definovány v Ústavní listině Československé republiky (121/1920 Sb.), zejména v její druhé hlavě. Dle §6 „Moc zákonodárnou vykonává pro celé území Československé republiky Národní shromáždění, skládající se ze dvou sněmoven: sněmovny poslanecké a senátu“. Poslanecká sněmovna byla definována v §8–§12, v jejichž rámci bylo stanoveno, že tuto komoru tvoří 300 poslanců volených na dobu 6 let. Aktivní volební právo měli osoby starší 21 let a pasivní právo náleželo osobám starším 30 let, pokud vyhověli ostatním podmínkám, a to bez ohledu na pohlaví. Senát byl vymezen v §13–§17 a počet jeho zastupitelů byl stanoven na 150 s délkou volebního období 8 let. Aktivní volební právo náleželo osobám starším 26 let a pasivním právem disponovali osoby starší 45 let. Pro obě komory platila pro aktivní a pasivní volební právo nutnost mít občanství Československé republiky a volby probíhaly na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasování s využitím poměrného volebního systému. Vlastní volební řád do poslanecké sněmovny 123/1920 Sb. ve svém prvním článku definoval jednotlivé volební kraje, kterých bylo 23 a kryly se s župami, jež měly být základem správního systému ČSR. Dále v první hlavě a §6 byla definována volební povinnost spolu s výjimkami, které umožňovaly oprávněným voličům bez-trestně tuto povinnost nenaplnit. Pro Senát platil již výše jmenovaný zákon 124/1920 Sb., který odkazoval na zákon 123/1920 Sb.²⁴ Vyjma již popsanych odlišností od Poslanecké sněmovny bylo stanoveno pouze 13 volebních krajů.²⁵ Volič při svém rozhodování mohl zvolit kandidátku dané politické strany, ale nedisponoval možností zasáhnout do pořadí kandidátů. Tyto přísně vázané kandidátní listiny byly dalším silným nástrojem v rukou vedení jednotlivých stran. Vlastní rozdělování mandátů probíhalo ve třech skrutiniích s využitím Hareovy metody na úrovni krajů a na celostátní úrovni na základě Hagenbach-Bischoffovy metody. Třetí skrutinium probíhalo na základě největších zbytků, v případě shodného počtu hlasů byl využit los.²⁶ Legis-

23 Krejčí, O.: Nová kniha o volbách, s. 201.

24 Kysela, J.: Dvoukomorové systémy, s. 384.

25 V případě Poslanecké sněmovny i Senátu platí, že někteří autoři pro rok 1920 operují s počtem volebních krajů pro Poslaneckou sněmovnu v celkovém počtu 22 a pro Senát s 12 kraji. Důvodem bylo neuskutečnění voleb na území Podkarpatské Rusi.

26 Krejčí, O.: Nová kniha o volbách, s. 208.

lativní rámec pro konání demokratických voleb do Národního shromáždění republiky Československé byl stanoven a nic nebránilo jejich uskutečnění.

3. Na cestě k volbám

Volby patří mezi celospolečenské události, které jsou ovlivněny někdy více, někdy méně politickým a hospodářským děním své doby. Jinak tomu nemohlo být ani v případě československých voleb v roce 1920, o to více, že se jednalo o volby první v tomto samostatném státě a pouhé dva roky po skončení celosvětového válečného konfliktu, který svým rozsahem a následky neměl srovnání s žádným z předchozích střetů. Výsledkem byla řada změn politických a ekonomických nejen v celosvětovém a evropském měřítku, ale také v rámci stále se ještě ustavujícího Československa. Nově vzniklý mnohonárodnostní státní celek byl od počátku své existence konfrontován s vývojem zahraničněpolitické situace v Evropě. Řada otázek a problémů spojených s evropským vývojem měla svůj bezprostřední odraz na domácí politické scéně a zejména ve třicátých letech došlo k doslovnému setřetí pomyslné hranice mezi vnitřní a zahraniční politikou.

Versailleský mírový systém, na jehož základě vzniklo i Československo, měl nastolit mír a potvrdit výsledky válečného konfliktu. Vytvořil také jasné dělítko mezi poraženými a vítězi, což ve svém důsledku přispělo k vytvoření celé řady sporných oblastí a konfliktních událostí mezi těmito tábory. Paralelně tento systém budoval překážky bránící šíření revolučních tendencí a nálad hledajících inspiraci a podporu v Sovětském Rusku. Nesouhlas a odmítání versailleského systému mělo své zástupce bez ohledu na to, jakou část politického spektra reprezentovali a z jaké pozice k této kritice přicházelo. Zdaleka nešlo jen o střety mezi pravicovým pohledem a levicí, ale zejména ve vazbě na nástupnické státy rozpadlých monarchií byla jedním ze stěžejních problémů jejich samotná existence v nově vytýčených hranicích.²⁷ V případě Československa došlo k prolnutí všech těchto problémů počínaje komplikovaným vztahem se sousedy a ideologickými střety konče. Nově vzniklá republika byla na počátku dvacátých let obklopena státy, jež zdaleka nevykazovaly známky stability. Největší ze sousedů Německo procházelo rozsáhlou ekonomickou a sociální krizí, Polsko bylo ve válečném konfliktu s nově vzniklým Sovětským Ruskem. Vztahy s Rakouskem byly stále poznamenány historickou zátěží monarchie. V případě Maďarska byl v živé paměti ozbrojený konflikt i dopady Maďarské republiky rad na vnitropolitickou situaci vznikajícího prvorepublikového Československa. Nemalý vliv na dění v regionu měly také obavy z případného obnovení monarchie, byť v jiném formátu. Československo na počátku dvacátých let bylo nuceno nejen prosadit se na mezinárodní scéně ekonomicky²⁸, ale i obhájit svou samotnou existenci.

---

27 Nálevka, Vladimír: *Světová politika ve 20. století (I)*. Praha 2000, s. 24.

28 Dle Průchy: „Po 28. říjnu stanul zahraniční obchod nově vzniklého československého státu – na

Situace v Československu v předvolebním období byla velmi komplikovaná nejen z ekonomických a politických důvodů, ale také v národnostní oblasti. Rozpad Rakousko-Uherska měl zákonitý dopad i na ekonomickou situaci obyvatelstva nově vznikajícího státu. První republika převzala od monarchie 32 % veřejného a soukromého jmění, vycházíme-li z dat roku 1913. České země převzaly 41,2 % jmění Předlitavské části monarchie a Zalitavsko reprezentované Slovenskem a Podkarpatskou Rusí převzalo souhrnně 16,3 % jmění. Pokud přistoupíme k rozložení majetku na základě národnostního klíče, navzdory vzestupu především českého kapitálu převládal na konci existence monarchie stále zásadní podíl reprezentovaný vlastníky německé a maďarské národnosti, případně společnosti s vedením ve Vídni a Budapešti. Političtí zástupci české i slovenské národnosti získali v samostatném státě moc, jež zdaleka nekorespondovala s jejich ekonomickým zázemím.²⁹ Jak je patrné, představitelé nového státu stáli před komplikovaným úkolem stabilizovat tíživou poválečnou ekonomickou situaci i s ohledem na skutečnost, že řada vlastníků těchto společností sídlila mimo československé území, případně nebyla ztotožněna s rozpadem monarchie a jejich zapojení do hospodářství bylo pozvolnější. Nutné je však přiznat, že hospodářské zájmy postupně převážily nad nacionalistickými tendencemi.³⁰ Československo bylo v období před volbami v roce 1920 v tíživé hospodářské situaci doprovázené nedostatkem základních komodit včetně potravin, což se samozřejmě odrazilo i v politické situaci a v samotném předvolebním boji.³¹

---

rozdíl od relativně vysokého stupně kontinuity vývoje v průmyslu a zemědělství – tváří v tvář novým skutečnostem. S rozpadem rakousko-uherského soustátí se jeho jednotný vnitřní trh rozdrobil na několik celních útvarů. V únoru 1919 bylo Československo vyhlášeno samostatným celním územím (krátce předtím přistoupila ke stejnému opatření Jugoslávie). Výrobky českého a slovenského průmyslu, které v minulosti volně pronikaly na trhy ostatních zemí monarchie, zde musely napříště překonávat nejen státní, ale i celní hranice. Proces politické a hospodářské dezintegrace znamenal, že čs. zboží do budoucna ztrácelo v nástupnických státech Rakousko-Uherska své dřívější konkurenční výhody, které vyplývaly z protekcionistické celní ochrany domácího zboží na vnitřním trhu monarchie. Výrobky z ČSR musely nyní na trzích nástupnických států hledat uplatnění za podstatně méně výhodných podmínek v soutěži se zbožím ostatních zemí, včetně zemí ekonomicky silnějších než ČSR. Některé trhy, především v oblastech připojených k Itálii a Polsku, byly téměř ztraceny a značně ochably i obchodní styky mezi Slovenskem a Maďarskem.“ (Průcha, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. Brno 2004, s. 53).

29 Průcha, V. a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa*, s. 39.

30 Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky*, s. 211.

31 Z důvodu zásobování měst byly před volbami zintenzivněny rekvizice: „„ Agrárnický předák V. Stoupal, stál za telegramem zasláným sekretariátem strany na Moravě ministru zemědělství na sklonku března 1920: „Na Židlochovicku, Kroměřížsku, Hranicku a jinde rekvírují zástupcové ministerstva takovým způsobem, že v nejbližších dnech dojde ke krvavým bouřím. Vesnice jsou obléhány vojskem. Obyvatelstvu berou vše... Komisaři vyhrožují obyvatelstvu, osopují se na ně, tlukou na stůl, odnímají a odvázejí všechno osivo, všechno vypadá, jako by nepřátelé vtrhli do země.““ Odpovědné

Vztah k nově vzniklé republice byl dalším celospolečenským tématem, které vyvolávalo rozporuplná prohlášení nejen u představitelů menšin, ale také v řadách revolučně a internacionalisticky naladěných stoupců komunistických idejí. Poměr zejména německého etnika ke státu byl velmi problematický. Čeští Němci se nadále vnímali jako představitelé národa, jenž má výsadní ekonomické i kulturní postavení ve střední Evropě. Z tohoto pohledu bylo jen velmi těžko akceptovatelné, aby se Němci žijící na území nově vzniklého státu spokojili s postavením pouhé menšiny, byť za okolností řady právních garancí. Výsledkem byla neúčast Němců i Maďarů v Revolučním národním shromáždění, které bylo ustanoveno na základě dohody zejména nejsilnějších českých politických stran. Jejich odmítání participace mělo zákonitý dopad i na exekutivní stránku státní moci, která byla nucena přijímat svá rozhodnutí na základě „národně-revoluční diktatury vítězů“. Analogická situace nastala i při tvorbě ústavy a ve svém důsledku celého zákonodárného systému. Ústava byla bezesporu demokratická, nicméně její přípravy se nezúčastnili zástupci menšin, což přineslo zcela oprávněnou kritiku z jejich strany.³²

Snahy o zapojení menšin do politického života a struktur společnosti se projevovaly v českých zemích již v kampani do obecních voleb v roce 1919.³³ Deník Česká demokracie vycházející v Plzni (Deník Československé strany socialistické na českém západě) ve svém úvodníku k obecním volbám vyzýval k účasti a upozorňoval na reálnou možnost participace menšin v nově zvolených zastupitelstvech: „Volby mají mimořádný význam. Jsou to první volby dle nového všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího s poměrným zastoupením menšin. Všechny strany změří své síly a výsledek voleb bude též jakýmsi ukazovatelem pro první volby do našeho Národního shromáždění. Dle starého volebního řádu stávalo se, že menšina nemohla se uplatnit a radnice ovládnuty byly jednou stranou, která právě díky starému zpátečnickému volebnímu řádu a na něho založených různých volebních machinacích do zastupitelstva se dostala.“³⁴ Účast na parlament-

---

úřady ve svém vyjádření konstatovaly: „...k zjevnému a hromadnému odporu... dosud nedošlo“, osivo se neodebírá a kupř. v obci Břest bylo méně vojáků, než stížnost uváděla, „pouze“ 140, přiznaly, že „v některých případech dochází též k ostřejšímu zakročení.““ (Klimek, A.: Velké dějiny země Koruny české XIII, s. 163–164. cit. dle Státní archiv Brno (dnes Moravský zemský archiv), fond Zemský úřad Brno (B40), kart. 17, fol. 5653/20. PMV Praha 10. 4. 1920 PZSP Brno, Okresní obilní úřad v Kroměříži a Okresní politické zprávy v Hustopečích a Hranicích PZSP Brno z 24.–28. 4. 1920).

32 Kárník, Zdeněk: Ustavení ČSR jako parlamentní demokracie v podmínkách národněpolitické a sociálněpolitické krize střední Evropy. (jaro–léto 1920). In: Československo 1918–1938: Osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.–8. října 1998, Sv. 1. Praha 1999, s. 91.

33 Obecní volby v roce 1919 se však konaly pouze v českých zemích vyjma regionů, kde neproběhl plebiscit o připojení (Vitorazsko, Hlučínsko, Valticko a Těšínsko).

34 Česká demokracie: Slovo k volbám. 1919, roč. XXI. (I), č. 49., s. 1.

ních volbách byla zejména v regionech s početným zastoupením národnostních menšin³⁵ zcela zásadní pro stabilitu a legitimitu celého státního systému. Případný bojkot voleb ze strany těchto etnik by vedl k dalšímu prohlubování nacionálních tendencí a nestability v Československu.

V souvislosti s volebním děním je nutné spolu s tématy ekonomickými, sociálními a národnostními připomenout nástup a emancipační snahy komunistické ideologie v prostoru střední a východní Evropy, spojený se Sovětským Ruskem. Myšlenky spojené s komunismem nacházely pozitivní ohlas v celém spektru společnosti a řada intelektuálů v nich spatřovala možnost vyhranit se proti bývalé nenáviděné monarchii a dále odmítnout řadu konzervativních hodnot, které reprezentovala. Nelze opomenout ani pozitivní vztah zejména české společnosti k jednotlicí myšlence slovanství, která měla své historické kořeny a stále přítomnému rusofilství, s nímž bylo v počátcích Sovětské Rusko spojováno. Zejména v prvních letech existence samostatného Československa oslovoval koncept beztrždní společnosti členy a sympatizanty levicových politických stran, což však nebylo v poválečném období v Evropě nic výjimečného.

Především v řadách sociální demokracie se nacházela řada marxisticky orientovaných straníků a intelektuálů, kteří aktivně přejímali a propagovali leninský model komunismu úzce spjatý se Sovětským Ruskem. Postupně nastávalo štěpení na levičnické, které vyvrcholilo po parlamentních volbách v roce 1920, ale jeho vliv byl patrný. Nebezpečí bolševismu se tak stalo jednou ze součástí předvolebních bojů a bylo také tématem vnitrostranických diskuzí a rozkolů zejména v rámci obou sociálnědemokratických stran, československé i německé. Na tomto místě je dobré připomenout, že řada intelektuálů se pokoušela oddělit socialismus od bolševismu.³⁶ Pro štěpící se levičnické bylo důležitý i vztah k samotné existenci československého státu. Z tábora stoupců bolševismu zaznívaly hlasy, že nově vzniklá

35 Zejména v případě pohraničních regionů se často jednalo naopak o většinu obyvatelstva.

36 Kristian Melka vyjádřil názory části intelektuálů na bolševismus na stránkách Jarních proudů: „Staletá tyranie ruského carismu nezanechala tolik strašlivých následků, co bolševismus za dvě léta... Bolševismus znamená řádění zaslepených, zfanatizovaných mass, které ve jménu zvrácené mstivé idee dopouští se hrozných činů na statcích, svobodě a životu vlastního národa... Běda zemi, v níž bolševismus zapustí své kořeny! Tam vržen je pokrok civilisace a kultury ne o desítek let, ale o celá staletí rázem zpět! Krev, plameny, trosky, zohavená těla a zoufalý nářek-jsou stopy, jež zanechává bolševismus. K tomu u nás nesmí dojít, Československá republika je zemí vysoké kulturní úrovně, v ní civilisace a socialismus jeví se v nejčistších formách, její lid má čestné jméno mezi nejuvedomělejším lidstvem ostatních národů... Avšak nejen morálně, i materiálně nutno naplnit i veškeré hospodářské síly... Vyžeňme od svých prahů různé ty Muny a budme si vědomi, že osud naší mladé republiky závisí od nás samotných. Utrpení již u nás víc než dosti, vyhněme se utrpení novému!“ (Melka, Kristián: Zachraňme republiku před bolševismem. Jarní proudy. 1919, č. 15., s. 1).

republika je pouhým pokračováním buržoazního systému, který je nutný odstranit. Volby 1920 však měly proběhnout stále v euforii spojené se vznikem samostatného státu a bez účasti samostatné komunistické strany.³⁷

Ve volební kampani se ve svém výsledku prolínala zcela zásadní témata spojená s chudobou, stále ještě přítomným revolučním entuziasmem a v neposlední řadě s nereálnými nároky na novou republiku bez ohledu na ideologii dané politické strany. Co se lišilo, byla jimi zvolená řešení, která odpovídala jejich programovým východiskům. Strany z levé části politického spektra, zejména sociální demokracie, procházely vnitrostranickým rozkošem, který nabýval na intenzitě. Do volebního klání aktivně vstoupily také strany s vazbou na národnostní menšiny a potvrdily společenský vývoj směřující k volbě nejen na základě programu a ideologie, ale především na principu národnostního klíče.

4. Volby do Poslanecké sněmovny 1920

V neděli 18. dubna 1920³⁸ se uskutečnily první volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé. Volby probíhaly na základě platné Ústavy a zákonů přijatých Revolučním národním shromážděním; měly mj. stvrdit demokratické směřování nového státního celku a jeho etablování mezi standartní parlamentní demokracie v Evropě. Do jejich průběhu se však promítlo i několik specifíků, která byla spojena s nedořešenými územními nároky. Volby se nekonaly na územích, kde bylo nutné uskutečnit referendum/plebiscit o připojení. V českých zemích se tato situace týkala Vitorazska, Valticka a Těšínska, na Slovensku regionu Orava a Spiš. Bez výjimky celé území Podkarpatské Rusi³⁹ bylo z těchto voleb vyřazeno a doplňovací volby se uskutečnily 16. března 1924. Velmi unikátním a specifickým momentem těchto voleb mělo být obsazení čtyř poslaneckých mandátů Národního shromáždění z řad legionářů.⁴⁰

---

37 Dilema, jaký zaujmout vztah k Československu provázal řadu politických stran a hnutí po celou dobu jeho existence. Nejvýznamnějšími změnami procházela bezesporu Komunistická strana Československa, která spolu s touto otázkou řešila i své kořeny sahající do sociálnědemokratického hnutí.

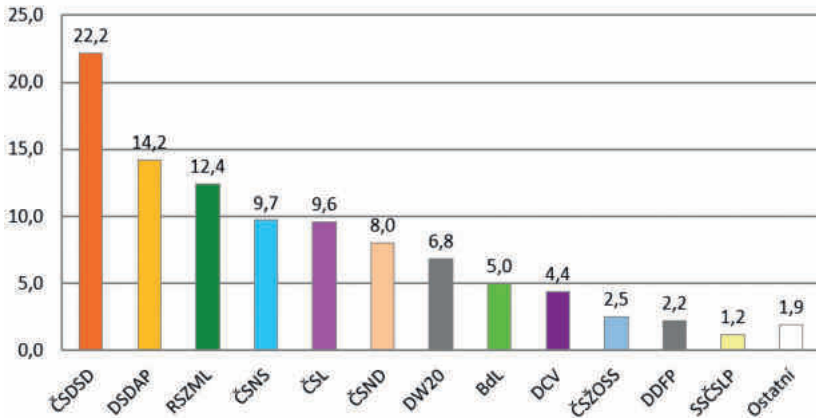
38 Volby v Československu se konaly jako jedny z posledních ve středoevropském regionu. Naopak ve srovnání s ostatními sousedními zeměmi v době voleb byla situace poměrně stabilizovaná.

39 Tato skutečnost již byla známa v době přijetí volebního zákona č. 123/1920 Sbírky zákonů a nařízení. Jedinou lokalitou, kde nedošlo k volbám z jiného důvodu, byl Hloubětín z důvodu vyhlášení zdravotní karantény způsobené epidemií příušnic. (Český statistický úřad: Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006: k 90. výročí vzniku samostatného československého státu. Praha 2008, s. 46).

40 Tento postup měl oporu ve schváleném zákonu, dle Českého statistického úřadu: „Přijatý zákon předpokládal zvláštní volby čtyř poslanců Národního shromáždění z řad legionářů, o nich se zkráceně hovoří jako o legionářských volbách. Původní návrh dokonce zněl, že to budou zástupci tzv. sibiřských legionářů. Po volbách se od května 1920 začalo intenzivně pracovat na voličských seznamech,

Volby proběhly bez větších incidentů a zisky jednotlivých politických stran nebyly nikterak překvapivé a korespondovaly s předvolebními odhady. Jasným vítězem voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé v českých zemích se stala Československá sociálně demokratická strana dělnická se ziskem (ČSDSD) 22,2 % hlasů, následována německými sociálními demokraty a agrární stranou.⁴¹ Pořadí jednotlivých stran dle procentuálního zisku hlasů dokumentuje následující graf 1.

Graf 1: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v českých zemích v procentech získaných hlasů.

které by zahrnovaly všechny československé legionáře. O této činnosti svědčí rozsáhlá korespondence mezi Ministerstvem vnitra a okresními politickými úřady (viz Národní archiv, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura, sign. 1741–1751, kart. 213–236). Z této korespondence je patrné, že se nepodařilo sestavit uspokojivý a přesný seznam legionářů. Volby se měly původně konat 21. ledna 1921. Tento termín byl pak několikrát posouván, až se dospělo k termínu 5. června 1921, což byl konečný termín pro odevzdání kandidátních listin pro legionářské volby. Kandidátní listina byla nakonec odevzdána jen jedna. Československá obec legionářská navrhla čtyři kandidáty na čtyři rezervovaná místa v Národním shromáždění a ti byli za jeho členy kooptováni 8. června 1921. (Český statistický úřad: Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006, s. 46).

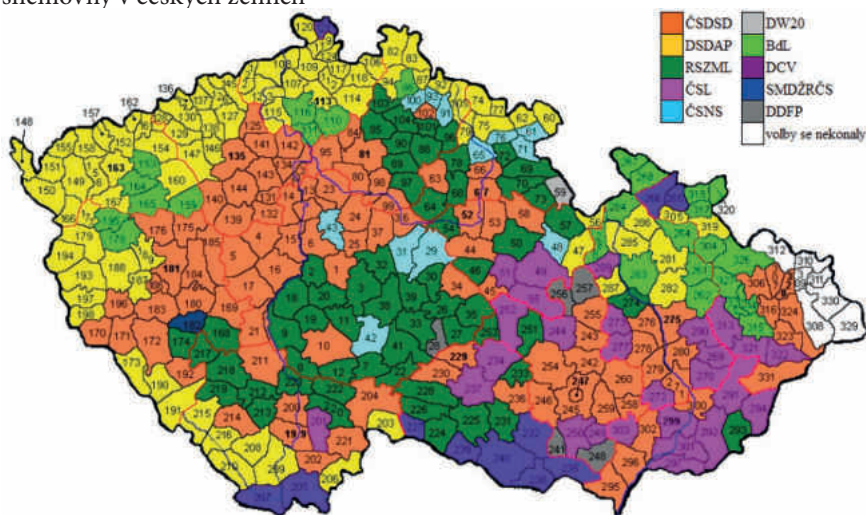
41 Seznam stran a jejich zkratkou použitých v grafu 1 a kartogramu 1: ČSDSD Československá sociálně demokratická strana dělnická; DSDAP Deutsche Sozialdemokratische Arbeiterpartei (Německá sociálně demokratická dělnická strana); RSZML Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu; ČSNS Československá strana národně socialistická; ČSL Československá strana lidová, ČSND Československá národní demokracie, DW20 Deutsche Wahlgemeinschaft 1920 (Německá volební pospolitost – Deutsche Wahlgemeinschaft), BdL Bund der Landwirte (Svaz zemědělců); DCV Deutsche Christlichsoziale Volkspartei (Německá křesťansko sociální lidová strana), ČSŽOSS Československá živnostensko- obchodnická strana středostavovská; DDFP Deutsche Demokratische Freiheitspartei Deutsche Dem. Frei. Partei (Německá demokratická strana svobodomyšlná – Deutsche Demokratische Freiheitspartei), SSČSLP Socialistická strana československého lidu pracujícího. Sloupec v grafu „Ostatní“ reprezentuje souhrn výsledků stran se ziskem menším než 1 %.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat Českého statistického úřadu.⁴²

Velmi zajímavý pohled na výsledky voleb se naskytne z geografického hlediska. Je jasně patrná preference národnosti před ideologií. V pohraničí je nepřehlédnutelná dominance německých sociálních demokratů a ostatních německých politických stran. Již v prvních parlamentních volbách se potvrdilo národnostní dělitko v rámci politických stran, které se nepodařilo úspěšně překonat po celou dobu existence první republiky. Celkový obraz vítězných stran v soudních okresech dokumentuje následující kartogram 1.⁴³

Kartogram 1: Vítězné strany v soudních okresech v rámci voleb do Poslanecké sněmovny v českých zemích

Zdroj: Český statistický úřad: Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006: k 90. výročí vzniku samostatného československého státu. Praha 2008, s. 142.

Situace na Slovensku byla poněkud jiná ve srovnání s českými zeměmi. Kandidovaly zde i národnostní koalice jak v podobě česko-slovenských, tak i maďarsko-německých. Ve volbách nechyběla ani největší levicová „československá“ strana v podobě Československé sociálně demokratické strany dělnické. Volby do Poslanecké

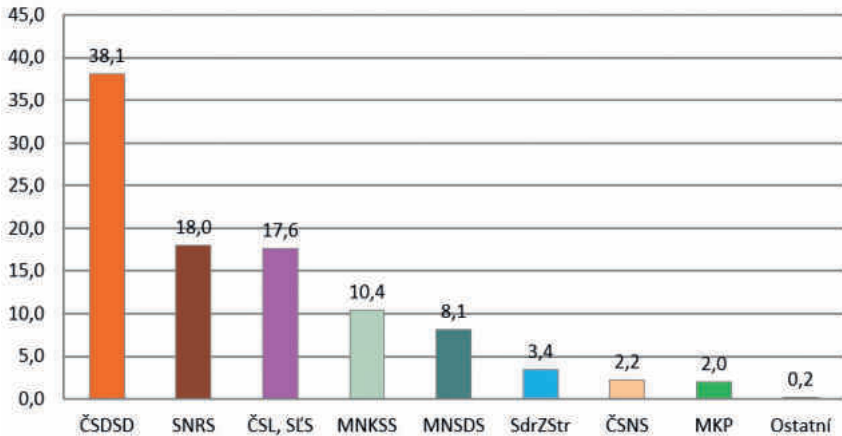
42 Český statistický úřad: Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920–2006, s. 43.

43 Na pomyslný kartogram vítězů se prosadila i Strana maloročníků, domkářů a živnostníků republiky Československé (SMDŽRČS), která jinak v českých zemích získala 0,9 % hlasů.

sněmovny na Slovensku skončily výrazným vítězstvím sociálních demokratů. Jejich úspěch bezesporu předurčil i silný vliv socialistických a bolševických tendencí přítomných v tomto období v celé Evropě. Je však dobré upozornit, že sociální demokraté, ač byli před volbami vládní stranou, neměli na Slovensku reálnou politickou moc.⁴⁴ Vítězství Československé sociálně demokratické strany dělnické bylo unikátní, neboť na Slovensku vyjádřeno procenty získaných hlasů, byla strana úspěšnější než v českých zemích. Takto drtivé vítězství již v období první republiky nikdo nezopakoval. Následující graf 2 dokumentuje volební zisky politických stran na Slovensku.⁴⁵

Graf 2: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění na Slovensku v procentech získaných hlasů.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat Štatistického úradu Slovenskej republiky.⁴⁶

Jak je patrné z volebních výsledků, v tomto klání na Slovensku uspěly politické subjekty, které měly svůj vztah ke slovenské společnosti v rámci monarchie a do-

44 Osyková, Linda: Volebné kampane politických strán na Slovensku počas 1. ČSR. Bratislava 2012, s. 80–81.

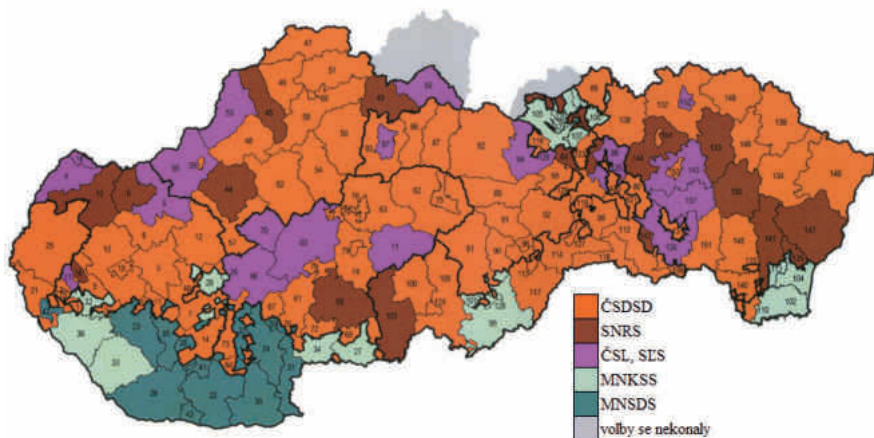
45 Seznam stran a jejich zkratkou použitých v grafu 2 a kartogramu 2: ČSDSD Československá sociálně demokratická strana dělnická; SNRS Slovenská národná a roľnícka strana, ČSL, SES koalície Československá strana lidová, Slovenská ľudová strana; MNKSS Maďarsko-nemecká kresťansko-sociálna strana; MNSDS Maďarsko-nemecká sociálnodemokratická strana; SdrZ-Str Združené židovské strany, ČSNS Československá strana národně socialistická; MKP Krajská maďarská strana maloroľníkov a poľnohospodárov. Sloupec v grafu „Ostatní“ reprezentuje souhrn výsledků stran se ziskem menším než 1 %.

46 Štatistický úrad Slovenskej republiky: Volby do zákonodarných orgánov na území Slovenska: 1920–2006. Bratislava 2008, s. 32.

kázaly oslovit více než 92 % voličů. Skupinu těchto stran tvořili sociální demokraté, agráři, lidovci a dvě strany reprezentující maďarskou menšinu.⁴⁷

Pohled na volby z geografického hlediska nabízí kartogram 2, kterému dominuje barva spojená s Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou. Zde je patrné rozprostření sociálních demokratů napříč Slovenskem. Jistou výjimkou jsou oblasti jihozápadní části země, ve kterých uspěly volební koalice maďarsko-německých stran. Důvody tohoto výsledku lze spatřovat mimo jiné ve vazbě těchto oblastí na mocenská centra Rakousko-Uherské monarchie. Výsledky parlamentních voleb nepřinesly žádné zásadní překvapení a bylo otázkou, zda povedou ze stávající krize.⁴⁸

Kartogram 2: Vítězné strany v soudních okresech v rámci voleb do Poslanecké sněmovny na Slovensku

47 Štatistický úrad Slovenskej republiky: Voľby do zákonodarných orgánov na území Slovenska: 1920–2006, s. 36.

48 Této otázce se věnoval například Zdeněk Kárník, dle jehož názoru: „parlamentní volby nepřinesly žádné překvapení natož pak neočekávaný obrat. Toto konstatování je v několika směrech stejně provokativní jako důležité. Lze je obrátit naruby: prezident, vláda a vedení československých politických stran do nich šlo s vědomím, že nepřinesou při řešení kritické situace v řízení státu obrat k lepšímu. Naopak, i optimisté museli předpokládat, že očekávaná změna nejvyššího zákonodárského sboru uvrhne režim do ještě větších nesnází. Zřejmě převážilo vědomí, že další odklad není únosný a k ničemu by nevedl. Dilema znělo: jít cestou parlamentarizace i přes to, že se krize ještě prohloubí – anebo se pokusit o implantaci některých diktátorských prvků do systému? Tak asi vypadala hlavní alternativa rozhodování.“ (Kárník, Zdeněk: Ustavení ČSR jako parlamentní demokracie v podmínkách národněpolitické a sociálněpolitické krize střední Evropy. (jaro–léto 1920). In: Československo 1918–1938: Osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.–8. října 1998, sv. 1. Praha 1999, s. 91–92).

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky: *Volby do zákonodarných orgánov na území Slovenska: 1920–2006. Bratislava 2008, s. 182.*

Volební výsledky dávaly z čistě matematického hlediska největší smysl pro vytvoření nové vlády na půdorysu „Všenárodní koalice“⁴⁹, která by disponovala jasnou parlamentní většinou. Politická situace však byla zcela odlišná. Vznik všenárodní koalice v podobě pěti nejsilnějších československých politických stran narážel na radikální rétoriku levého proudu v rámci nejsilnější československé strany reprezentované sociálními demokraty. Neméně důležitý byl i zdrženlivý postoj prezidenta republiky spolu se socialisty vůči lidovcům za podpory agrárníků, kteří vycítili šanci posílit své pozice na venkově. Další variantou bylo vytvoření levicové vlády za účasti druhé nejsilnější politické strany v českých zemích, a to německých sociálních demokratů. Tusarovy pokusy však skončily nezdarem. Pro německé strany včetně německých agrárníků byla účast ve vládě více než problematická. Voliči těchto stran vyjadřovali svůj nesouhlas v mnoha ohledech se samotnými základy nového státu, vždyť již preambule ústavy operovala s národem československým.⁵⁰

Stupňující se rozkol v řadách vítězné sociální demokracie zásadním způsobem komplikoval vznik nové koalice a vlády. Při svém vstupu do Národního shromáždění vydali stoupenci bolševického směru další prohlášení, tentokrát spojené s parlamentní taktikou svých poslanců a senátorů. Stávající situaci zhodnotili jako smrtelnou krizi kapitalistické soustavy, jejímž výsledkem je krize parlamentarismu. Sociální demokracii mělo hrozit nebezpečí oportunistu a ministeriálního socialismu.⁵¹ V rámci zachování marxistických zásad strany mělo být aktivně podporováno Sovětské Rusko spolu s nadnárodní organizací III. internacionály – Kominterny. Navzdory tomuto prohlášení a řadě dalších kroků představitelů bolševického křídla v sociální demokracii byl do čela sněmovny zvolen sociální demokrat František Tomášek. Po řadě jednání byla obnovena staronová rudozelená koalice v čele s Vlastimilem Tusarem.⁵² Z pohledu sociálních demokratů bylo dosaženo maxima možného a křehký konsenzus, který byl vytvořen, však

49 Všenárodní koalici reprezentovalo pět československých politických stran. Odečteme-li německé sociální demokraty, obsadilo těchto pět stran (Československá sociálně demokratická strana dělnická, Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, Československá strana národně socialistická, Československá strana lidová, Československá národní demokracie) první místa co do zisku hlasů v českých zemích.

50 Klimek, A.: *Velké dějiny zemí Koruny české XIII.*, s. 166.

51 Ministeriální socialismus měl spočívat dle bolševiků v dohodě mezi socialisty a buržoazií. Výsledkem dohody měla být účast v buržoazní vládě a s tím spojená zrada dělnické třídy.

52 Soukup, F.: *Revoluce práce: dějinný vývoj socialismu a Československé sociálně demokratické strany dělnické, díl II*, s. 1547–1549.

neměl mít dlouhého trvání a 14. září 1920 podala vláda demisi. V hluboké krizi se ocitla nejen sociální demokracie, ale celá společnost. Za nastalé situace vzniklo specifické uskupení nejsilnějších československých politických stran v podobě neústavního a mimoparlamentního orgánu Pětky podporované i ze strany prezidenta republiky T. G. Masaryka. Záměrem bylo stabilizovat politické dění a v tomto období podpořit vznik úřednické vlády v čele s Janem Černým. Nesnadný úkol vyřešit vnitřní rozkol čekal i sociální demokraty, kteří patřili mezi zásadní politické subjekty, od kterých se očekával maximální státoprávní přístup.⁵³ Cesta k vyřešení politické a ekonomické krize měla být komplikovaná a dlouhá.

4. Závěr

První volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé v roce 1920 byly definitivním stvrzením demokratické cesty, na kterou nastoupilo Československo po svém vzniku. Přes řadu ekonomických a sociálních problémů se kterými se musel potýkat nově vzniklý multinárodní stát, volby proběhly na základě pokrokových a demokratických zákonů. Jejich nedílnou součástí bylo garantování všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasování spolu s rovnoprávným postavením žen i mužů ve volbách. Nelze opomenout ani poměrný volební systém umožňující reálné uplatnění politických stran zastupujících národnostní i názorové menšiny ve společnosti. Všechny tyto atributy oprávněně stavěly prvorepublikové Československo v těchto ohledech mezi nejdemokratičtější státy nejen na evropském kontinentě.

Volby proběhly v období ekonomické a sociální poválečné krize spojené s rozpadem monarchií a vzniku řady nových státních celků, které hledali svou identitu i územní celistvost, a Československo nebylo výjimkou. V kontextu doby nelze opomenout velmi důležitý prvek v podobě nástupu komunistické – bolševické ideologie. Její destabilizující vliv byl přítomen i v českých zemích a na Slovensku a působil značné problémy mezi levicovými politickými stranami. Jinak velmi

---

53 V první fázi se stal terčem kritiky vznik úřednické vlády. V úvodníku *Večerního Českého Slova* upozorňoval na nebezpečí Vít Veselý: „Úřednický kabinet je anomálií v demokratické republice, jejíž ústava nespočívá na soustavě přísně oddělené moci zákonodárné a výkonné, jako je tomu ve Spojených státech severoamerických... Toto nevídané přechodné opatření zdůvodňuje toliko naděje, že se do brzké doby krize v soc. demokracii rozhodne a že s tím vzájemný poměr stran bude moci vyhraniti; počítá se při tom, že směr t. zv. pravice bude napříště představovati oficiální a většinovou stranu soc. demokratickou, kdežto levice se i formálně ustaví v samostatnou stranu komunistickou. Tato strana by se ovšem vylučovala z jakýchkoli kombinací o nové parlamentní většině, ježto stojí zásadně proti dnešní republice, odmítajíc jakoukoli ‚koalici s majetnými‘; tímto svým programem levice nepřipouští a neuznává prakticky ani spolupráce s ostatními skupinami socialistickými, kterým revolučnost zásad i taktiky spočívá v něčem docela jiném, hlubším a obsažnějším, než vášnivým stoupencům moskevské internacionály.“ (Veselý, Vít: *Co dále? Večerní České Slovo* XII, 1920, č. 211., s. 1).

silná levice byla vnitřně konfrontována s těmito názorovými proudy a v případě Československé sociálně demokratické strany dělnické vše směřovalo k definitivnímu rozkolu v rámci strany. Dalším zásadním problémem byla ochota pozitivně participovat na tvorbě nového státu ze strany menšin. Jejich odmítavý postoj byl v mnoha ohledech oslaben, ale došlo k vytvoření jisté formy paralelní společnosti, která nalezla svůj obraz i v politickém stranictví. Klíčem k případné volbě se nestala ideologie nebo program, ale národnost.

Jasným vítězem voleb do Poslanecké sněmovny se stala sociální demokracie, ale tento úspěch neznamenal konec celospolečenské i vnitrostranické krize. Nově sestavená vláda neměla dlouhého trvání a jejím zásadním destabilizujícím prvkem bylo stupňování sociálnědemokratického vnitrostranického rozkolu. Výsledky voleb tedy nepřinesly a ani nemohly přinést rychlý konec krize, ale byly hmatatelným výrazem rozložení sil ve společnosti a v mnoha ohledech katalyzátorem vnitropolitické situace. Další kroky představitelů politických stran vedly postupně spolu s mezinárodním vývojem ke stabilizaci Československa. Mnoho témat, jež byla součástí předvolebního boje v roce 1920 zejména v oblasti integrace menšin, zůstalo nadále nevyřešeno a pravidelně se vracelo se po celou dobu existence první republiky.

The Road to the 1920 Election and Its Impact on the Internal Political Situation

The first election to the Chamber of Deputies of the National Assembly of the Republic of Czechoslovakia in 1920 was a definitive confirmation of the democratic journey started by Czechoslovakia upon its establishment in 1918. Regardless of many economic and social issues the newly formed multinational state had to face, the election took place in compliance with the constitution and progressive, democratic laws. A guarantee of general, equal, direct and secret vote together with an equal position of men and women in the election formed an integral part of the election. Moreover, the system of proportional representation was implemented, allowing real engagement of political parties representing national and opinion minorities in the society. In these respects, all the above attributes ranked the first-republic Czechoslovakia among the most democratic countries, not only on the European continent.

The election was held at a time of the post-war economic and social crisis, accompanied by the dissolution of monarchies and foundation of a number of new states searching for their identities and territorial integrity, with Czechoslovakia not being an exception. In the context of the time, the extremely important element of the coming of the communist – Bolshevik ideology must not be ignored. Its destabilizing impact was also present in the Czech lands and Slovakia and caused significant problems among the left-wing political parties. The left, otherwise very strong, was internally confronted with these opinion currents, and the Czechoslovak Social Democratic Labour Party was headed for a definitive division. Another significant issue was the national minorities and their dissenting attitude towards the Czechoslovak Republic, which was weakened in many respects, however, a form of a parallel society emerged, reflected in the party lines. It was not ideology or programme but nationality that became key to voting.

The social democrats were the clear winners of the election to the Chamber of Deputies but the success did not mean an end to the overall social crisis, neither the crisis within the party itself. The newly formed government did not last long. The increasing division among the social democrats became a substantially destabilizing element. Thus the election results did not and could not bring a quick end to the crisis; however, it was a tangible manifestation of the power distribution in the society, and a catalyst of the home affairs in many respects. The following steps taken by the political party representatives, together with the international developments, gradually led to stabilization of Czechoslovakia. Many issues that were a part of the pre-election battle in 1920, in particular those concerning minority integration, remained unresolved and kept resurfacing throughout the existence of the First Republic.